

SEPSISZENTGYÖRGYRE VONATKOZÓ ADALÉK
MIKSZÁTH KÁLMÁN „KATÁNGHY MENYHÉRTJÉNEK”
MAGYARÁZATAIHOZ

SOMBORI SÁNDOR

A sepsiszentgyörgyi színház részére 1952-ben dramatizáltam Mikszáth A körtvélyesi csíny c. kisregényét. Noha nem került színre, a téma sokáig foglalkoztatott s Katánghy Menyhért életútjának alaposabb megismerése, a különféle utalások, célzások jobb megértése végett behatóbban foglalkoztam az előtörténettel is, melynek Mikszáth ezt a gúnyosan hosszú címet adta: **Nagyságos Katánghy Menyhért képviselő úr viszontagságos élete, kalandjai, szerencsétlensége és szerencséje.** Az 1896-ban mejelent regényből különösen a „János király” c. fejezet keltette fel érdeklődésemet, amelyben színre lép **Szentandrás székely** kisváros polgármestere, **Király János**, akit — Mikszáth szerint — akaratossága és uralkodói hajlamai miatt „János királynak” neveznek:

Szép, pirosposzgás, fehérhajú, apró szemű, élénk öreg úr volt Király János, közönségesen csak „János királynak” nevezték s nagy csaláfiinta embernek tartották egész Erdélyben.

Ha csakugyan fejedelmi embernek születik, nyilván egész Európát megzavarta volna agyafúrt észjárásával, hálót szövögető elméjének finomságával, s az emberi tulajdonok- és gyöngeségekre épített filigrán plánumaival, de János király, hála istennek, csak egy székely város, Szentandrás polgármestere volt...

Nem volt János királyon semmi királyi, csak a hangja volt recsegő, parancsoló még ott is, az idegen földön, és bajusza kunkorodott fel olyanformán, mint egykor a Báthory Istváné...

— Miért nevezik János királynak? —kérdé Katánghy.

— Megfordítják a nevét, mert nagyon hatalmas ember odahaza“.

E jellemzés alapján, helytörténeti ismereteimből kiindulva már tudni véltem, hogy Mikszáth „János király” alakját éppen úgy valósá-

gos személyről mintázta, mint ahogyan a Szentandrás és Borontó helyneveket sem a puszta elmejáték sugallta számára. Sejtésem igazolására azonban még nem rendelkeztem megfelelő bizonyítékokkal, s így a témát ideiglenesen félretettem.

Hat évvel később, 1958-ban megjelent Mikszáth Kálmán összes művei kritikai kiadásának 9. kötete¹, mely a két Katánghy-történetet tartalmazza. A közel 150 oldalt kitevő **Jegyzetekben** Bisztray Gyula, a kötet gondozója ezeket írja: „Az elbeszélésnek számos élmény-eleme is van... János király, vagyis Király János — ravasz kortes — neve és figurája mögött bizonyára Császár Jánosnak, Mikszáth illyefalvi főkortesének figurája rejtőzik... stb“².

Mivel éppen ezidőtájt foglalkoztam a sepsiszentgyörgyi színjátszás történetéhez szükséges adatgyűjtéssel, többek között áttanulmányoztam a helyi sajtó mintegy 10 évfolyamát a Mikszáth-regény keletkezését megelőző évtizedből (1885—1895/6), és sikerült olyan adatokat találnom, amelyek hozzásegítenek mind a Király János modellje, mind a helynevek megfejtéséhez.

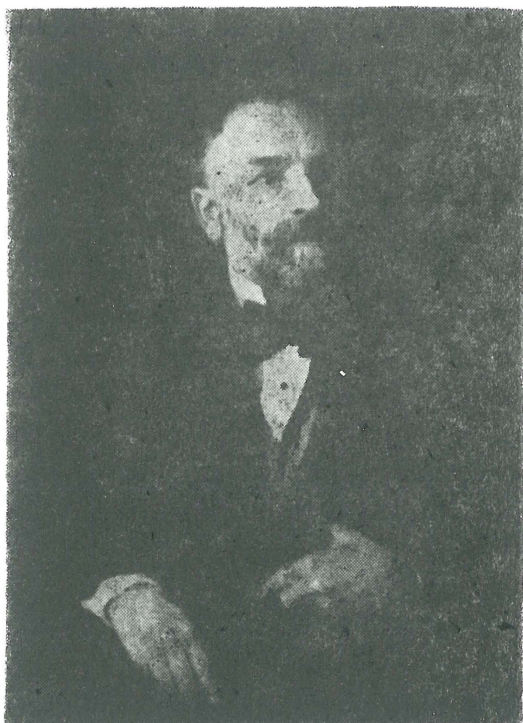
1. Király János : Császár Bálint

Mikszáth Király János („János király“) nevű szentandrászi polgármestere mögött nem egy Császár János nevű illyefalvi kortes rejtőzik, mint Bisztray feltételezi (ilyen nevű személyről semmilyen adat nem bukkant fel), hanem **Császár Bálint** (1826—1892), Sepsiszentgyörgy neves, alkotó polgármestere, aki 41 évig viselte tisztségét (!), s akit erélyessége miatt a néphumor „Bálint császárnak“ nevezett el.

Mikszáth és Császár Bálint ismeretségét tények bizonyítják. A közvetítő kapocs szerepét Beksics Gusztáv, Sepsiszentgyörgy város országgyűlési képviselője játszotta, ő mutatta be a kiapadhatatlan energiájú városatyát Mikszáthnak, amikor 1885-ben államsegélyért kilincselte a minisztériumokban, hogy a sepsiszentgyörgyi négy osztályos tanoda főgimnáziummá fejlesztését kieszközölje. Az ismeretségnek, sőt az elismerésnek bizonyossága az a meleg hangú méltatás Császár Bálint törekvéséről, amelyet Mikszáth 1885. június elején közölt a Pesti Hírlapban Scarron aláírással.

E jegyzet keretébe nem illik bele a Császár Bálint pályájának ismertetése, de az egykori hírlapban emelkedett hangú nekrológ olvasható Sepsiszentgyörgy jeles fiáról a Bogdánovics György álnéven írogató Beksics Gusztávné tollából³.

Mikszáth már ismeretségük első évében (1885) tudomást szerezhett a Császár Bálint alakja körül szállongó anekdotákról, de azokat tapintatból, figyelmességből csak tíz év múlva, Császár Bálint halála után három évvel dolgozta fel elbeszélésében.

CSÁSZÁR BALINT
1826—1892
Gyárfás Jenő festménye

Mikszáth már 1885-ben készült Sepsiszentgyörgyre, alkalmasint Császár Bálint és az illyefalvi választókerület meglátogatására, de csak Brassóig jutott el, mert az Olt meg a Feketeügy áradása miatt szekérral nem indulhatott el, a szárnyvasút pedig akkor még nem volt készen.

Két év múlva, 1887-ben Mikszáth megfordult Sepsiszentgyörgyön is, Illyefalván is, ahol június 19-én átvette madátumát, miután „egyhangúlag kikiáltatott országgyűlési képviselővé“. Június 21-én Sepsiszentgyörgyön résztvett a díszebéden, amelyet **Császár Bálint**, a szabadelvű párt vezéregyénisége rendezett **Beksics Gusztáv** sepsiszentgyörgyi, **Benedek Elek** nagyajtai és **Mikszáth Kálmán** illyefalvi megválasztása alkalmából⁴.

Mikszáth háromszéki tartózkodásait és kapcsolatait részletesebben tárgyalja Berde Zoltán dolgozata.⁵

2. Szentandrás : Szentgyörgy

Bisztray jegyzetében a „tárgyi magyarázatok“ között a helynevekről ezt olvashatjuk : „A történet színhelyét, a **borontói** választókerületet és **Szentandrás** városát valahol a Székelyföldön kell keresni. **Borontó** : kitalált név, de **Szentandrás** nevű helység mintegy 17 is volt... szerte mindenütt, éppen csak a Székelyföldön nem volt. Tehát ez is fikciónak számít“⁶.

Úgy vélem, a **Szentandrás** helynév nem fikció, hanem szándékos ferdítés. Ha Király Jánosról kiderítettük, hogy Császár Bálint fedőneve, akkor az is nyilvánvaló, hogy Szentandrás meg Szentgyörgynek a ferdített neve. Ha Császár Bálint Sepsiszentgyörgy polgármestere volt, akkor Szentandrás az ő városát kell, hogy jelentse. Mikszáth névteremtő humora és szellemessége itt is megmutatkozott. A személynévnél az uralkodói foglalkozást jelentő „császárt“ behelyettesítette az ugyancsak uralkodót jelentő „királlyal“, a helynévnél meghagyta a „Szent“ előtagot s csupán a György keresztnévet változtatta Andrásra.

3. Borontó : Borosnyó (Illyefalva, Szotyor)

Bisztray szerint Borontó kitalált név : „A borontói választás színhelye és figurái több tekintetben Mikszáth első kerületének, Illyefalvának viszonyait tükrözik“⁷.

Kézíratos jegyzetemben (1958), melyre Berde hivatkozik, magam is úgy vélekedtem, hogy Mikszáth a borontói viszonyokhoz az élményeit Illyefalván gyűjtötte. Miután Berde elfogadhatóan bizonyítja, hogy Mikszáth Szotyorban Nagy Károlynál vendégeskedett, nyilvánvaló, hogy Borontó rajzához Szotyor is szolgáltatott anyagot. Az élményforrás nyomozásában még itt sem állhatunk meg, figyelembe kell vennünk Mikszáthnak azt a szokását, hogy egy-egy munkájába az ország legkülönbözőbb vidékein szerzett benyomásait, emlékeit is beledolgozta, ha a szereplők jelleme vagy helyzete azt megkívánta.

Függetlenül a Borontó helynév jelentéstartalmától, csupán a szó hangalakjára irányozva figyelmünket azt tapasztaljuk, hogy Borosnyó összes magánhangzói és csekély torzítással összes mássalhangzói lelhetők fel benne. Ez sem a véletlen játéka, hanem ez is szándékos ferdítés, mint az előbbi kettő. Alátámasztja ezt a feltevést az a tény is, hogy

Mikszáth illyefalvi képviselősege idején Nagyborosnyó is számottevő választókerület volt, mely gyakran szóba kerülhetett az esélyek latolgatásakor, a sajtóban pedig éppen úgy jelen volt, mint a többi háromszéki kerület. Mikszáth fogékony lévén az érdekes, jó hangzású személy- és helynevek iránt, megjegyezhetette magának e nagyközség nevét, mely regényében sugalmazhatta az olvasónak, a székely vagy éppenséggel háromszéki viszonyokat, ugyanakkor eltorzítva mégis eléggé fiktív volt ahhoz, hogy ne lehessen azonosítani.

*

Fentebbi fejtegetéseim summáját Berde Zoltán már nyilvánosságra hozta dolgozatában — a forrás megjelölésével. Ő továbbvitte a személyi magyarázatok kiegészítését és „A góbék nábobja“ c. fejezet főalakjának, Fekete Gergely földbirtokosnak a modelljét is megnevezte szotyori Nagy Károly személyében.

*

Császár Bálintnak Király Jánosra, Szentgyörgynek Szentandrásra, Borosnyónak Borontóra (Illyefalva, Szotyor) változtatásán Mikszáthnál a valóságra utaló szándékos írói ferdtitést kell látnunk.

CONTRIBUȚII LA COMENTARIUL EXEGETIC AL UNUI ROMAN DE MIKSZÁTH PRIVIND ORAȘUL SF. GHEORGHE

Sumar

Bazîndu-se pe mărturia presei locale autorul dovedește că personajul Király János din romanul „Două alegeri în Ungaria“ (tradus în românește în 1951) de Mikszáth Kálmán a fost modelat după renumitul primar al orașului Sf. Gheorghe, Császár Bálint (1826—1892), iar toponimicele Szentandrás după Szentgyörgy (Sf. Gheorghe) și Borontó după Borosnyó (Boroșneul-Mare).

CONTRIBUTIONS Á L'EXAGÉSE D'UN ROMAN DE MIKSZTÁH CONCERNANT LA VILLE SF. GHEORGHE

Sommaire

En étudiant les sources d'inspiration du romancier Mikszáth Kálmán, l'auteur du roman „Deux élections en Hongrie“, S. Sombori identifie l'un des personnages (Király János) avec l'ancien maire de la ville Sf. Gheorghe, Császár Bálint (1826—1892) et les deux noms de localité (Szentandrás et Borontó) avec les deux noms de localité de la contrée Covasna : Szentgyörgy (Sf. Gheorghe) et Borosnyó (Boroşneu).

JEGYZETEK

1. Mikszáth Kálmán ö.m. 9. kötet. Két választás Magyarországon. Bp. Akad. Kiadó, 1958.
2. Uo. 190.l.
3. Székely Nemzet. Sepsiszentgyörgy, 1892. dec. 24.
4. Uo. 1887. jún. 19,20.
5. Mikszáth Kálmán Háromszéken. Sepsiszentgyörgy, GYÖKEREK iskolai folyóirat, 1970 : 4.
6. Id. mű, 196. l.
7. Uo. 190. l.